

ledes man med tiden gik mere og mere lempeligt frem, udstedte lejdebrevne både til enkeltpersoner og grupper og lod en mand som Joseph Hambro rejse frit ind og ud af landet. Han forstrakte staten med et større lån. Disse kapitler er meget vigtige supplementter til de hidtidige undersøgelser af den berygtede § 2. Forf. viser endelig, hvorledes denne liberalisering af praksis åbnede vejen for jødeparagraffens ophævelse i 1851, uanset at der endnu i 1849 var en stor gruppe politikere, som ville bevare den. Bortset fra de påpegede mangler og fejl i formalia – visse personnavne staves temmelig forkert – udgør bogen et meget vigtigt bidrag til analyserne af motiverne til jødeparagraffens vedtagelse og til håndhævingen af den indtil afskaffelsen.

Martin Schwarz Lausten

Geert Hallbäck & Troels Engberg-Pedersen

Det første evangelium. En samtale om Markusevangeliet. København: Forlaget Anis 2014. 285 s. Kr. 249.

Denne nye bog om Mark. er blevet til på opfordring og initiativ af Troels Engberg-Pedersen. Hovedforfatteren er Geert Hallbäck. De to nytestamentlige fagfæller mødtes ca. en gang om ugen i 2012, og TE-P nedskrev så, hvad der var kommet på bånd og i kladde, renskrev det hele og gjorde det klart til forlaget. Det er der kommet en helt ny litterær genre ud af: en kommentar til et bibelsk skrift i let forståeligt, ofte meget direkte og dagligdags sprog, hvor de to forfatters opfattelser gang på gang brydes, men enighed om det væsentligste som regel opnås til sidst. Den nye kommentar-genre, som anmelderen ikke husker at have set før, stiller overvældende krav til forfatterne. I det foreliggende tilfælde er kravene til fulde blevet opfyldt.

Efter et kort forord, hvori der redegøres for bogens tilblivelse, gås der lige og direkte på med selve Mark., hvis 16 kapitler vies 16 kompakte samtaler (side 11-249) med udblik til skriftets disposition, til enkelt-emner i ekskursform, fx om templet i Jerusalem og om apokalyptik. Til sidst kommer der en "udledning" (side 251-272) om Markusevangeliet som helhed, som måske er lidt skuffende, da læseren gennem de 16 kapitler allerede er blevet belært om, hvordan de to forfattere ser på de traditionelt såkaldte "indlednings-spørgsmål". Heldigvis daterer forfatterne ikke Mark. til "omkring" år 70 (Jerusalems fald og templets ødelæggelse), så man ikke véd, om det er før eller efter, men til kort efter år 70 (se især side 188-189). Skriftet har været kendt og brugt af Matt. og af Luk. og muligvis også af Joh. Mark.s *narrative* og *kompositoriske* indsats, som var formidabel, fremhæves med rette. Bogen afsluttes med en litteraturliste og et navne- og sagregister (side 273-285).

To temaer er særligt vigtige, ja, uomgængelige for både GH og TE-P. Det ene er spørgsmålet om, hvilken Jesus det er, som Mark. skildrer: Er det den *jordiske* Jesus eller den *historiske* Jesus? GH hævder, at det er den jordiske, og vil overhovedet ikke udtale sig om den historiske Jesus, fordi vi ikke kan,

og fordi Mark. ikke tillader os at udtale os herom. Nogle steder i bogen slår denne opfattelse gnister, for det er tydeligt, at TE-P gerne af og til ville ønske, at det var muligt at udtale sig herom; men GH er aldeles afvisende. Ét sted kommer GH dog til det alligevel. Det er i spørgsmålet om, om Jesu afvisning af de jødiske renhedsforskrifter (Mark 7) er udtryk for et brud med jødedommen (side 265), og TE-Ps spørgsmål om, om dette brud kan føres tilbage til den historiske Jesus. Hertil svarer GH klart nej (“Jeg kan næsten ikke forestille mig, at den forskydning afspejler den historiske Jesus,” siger han), men tager sig straks i det og fortryder, for den historiske Jesus *kan* der nu engang ikke siges noget om. At bruddet med jødedommen ikke kan føres tilbage til Jesus selv, får ganske vist TE-Ps klare bifald (“Det var dejligt!” siger han til GH) – men det har nu sine særlige grunde, for med sit syn på den antikke jødedom og den ældste kristendom, herunder (den historiske?) Jesus og Paulus (“den nye Paulus”) kan TE-P under ingen omstændigheder gå ind for, at allerede Jesus og Paulus havde brudt med jødedommen.

Det andet tema, som er vigtigt for GH og TE-P, er spørgsmålet om *templet i Jerusalem* og hele det magtfulde *establishment* med ypperstepræsten, præsteskrabet, de skriftkloge, saddukæerne, farisæerne og herodianerne. Også geografisk har templet en kolossal betydning for forståelsen af Mark.s komposition. Selvfølgelig er modsætningen mellem Galilæa, hvor alt det med Jesus-bevægelsen begynder, og Jerusalem med templet, hvor det hele ender, af stor betydning. Og i påskeugen drager Jesus hele tre gange til templet: Første gang er ved indtoget, men Jesus ser sig åbenbart kun omkring som en anden turist! Dernæst tempelrensningen, og så stridssamtaler med modstanderne. Derefter, på fjerdedagen, på Oliebjerget lige over for templet, med forudsigelsen af dets snarlige, fysiske tilintetgørelse (Mark 13 med “den synoptiske apokalypse”, i grunden en afskedstale: GH, side 194). Midt i dette kommer perikopen om det største bud i Loven (Mark 12,28-34) og den skriftkloges udsagn om, at det dobbelte kærlighedsbud er “vigtigere end alle brændofre og ofringer” (12,33). TE-P er tilbøjelig til i det sidste udsagn kun at se en fortsættelse af den gammeltestamentlige kultkritik, men GH peger på, at hvis Mark., som begge forfattere mener, er skrevet *efter* templets ødelæggelse, får udsagnet en helt anden, mere radikal betydning end i kultkritikken i Det Gamle Testamente, da templet endnu bestod (s. 188).

I forlængelse af det sidstnævnte tema, om templet, betyder også forholdet jøder – hedninger (ikkejøder) meget i Mark.: den syrofonikiske kvinde (Mark 7,24-30, hvor jeg dog savner en henvisning til Paulus’ “for jøde først, og dernæst for græker (= ikkejøde)”), de to massebespisninger (Mark 6 og 8) for henholdsvis jøder og ikkejøder (henholdsvis vest og øst for Genesaret-søen – igen geografien!), helbredelsen af den besatte (Mark 5).

En i kraft af talrige præcise iagttagelser både tankevækkende og belærende bog. Kan varmt anbefales